

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 15

7 april 1968

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

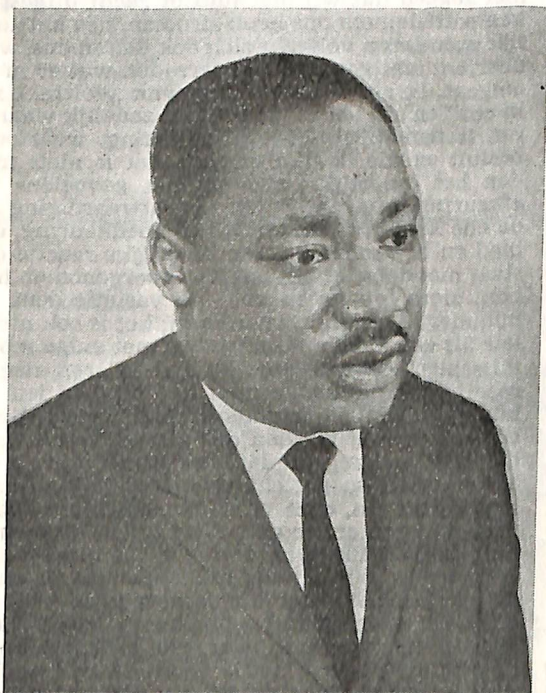
abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 10,— per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Martin Luther King

Terwijl in Vietnam een heel klein lichtstraaltje schijnt door te breken is door de moord op Martin Luther King een licht gedooft.

Hij is neergeknald door een net geklede jongeman, zoals de kranten schrijven. We zijn geschokt, verontwaardigd, ontzet, over zoveel verblinding. Zulke daden houden niets tegen, maar verscherpen de strijd: De bezonnen strijders worden uit de weg geruimd, de uitersten botsen op elkaar.

Martin Luther King was een gelovig man. Dat geloof kunnen wij niet meebeleven, maar wij voelen ons verwant met zijn menselijkheid. Zijn dood moet een aansporing zijn om het met nog meer overtuiging, energie en fantasie op te nemen voor redelijk overleg, geschakeerde plaatsbepaling en onwankelbare volharding.

Deze moord is een symptoom van ons heendrijven naar verblinding en geweld. Wat kunnen we anders dan ons hardnekkig en doelbewust op de bres stellen voor opvoeding tot openheid, versterking van de vernieuwingswil, erkenning van een allen omvattende lotsgemeenschap.

Want in deze lotsgemeenschap is onze overtuiging verankerd. De moorden op mensen als Kennedy en Martin Luther King zijn moorden op ons, want ze raken onze kansen om in een bewoonbare wereld te leven. Het werk van Martin Luther King en zovele anderen daadwerkelijk proberen voort te zetten, dat is het enige wat we kunnen.

Ik dank u en laat nu het woord aan prof. Libbe van der Wal voor zijn toespraak.

J. P. van Praag

Wat zegt een humanist ervan?

Het onderwerp waarover ik wil spreken — overigens niet voor de eerste keer — is wat men wel noemt: de oppervlakkigheid van het humanisme. Het humanisme, zo wordt ons tot in den treure voorgehouden, het humanisme mist iets, het ver-toont, kan men ook zeggen, één dimensie te weinig, het is namelijk niet verankerd in de diepte, en daardoor kan het, dat spreekt vanzelf, alleen maar een min of meer vrijblijvend karakter hebben.

Ik zou niet graag beweren dat ik hiermee de voorraad indrukwekkende termen die men tegen ons uitspeelt, heb uitgeput, er zijn vast nog wel andere suggestieve uitdrukkingen te bedenken, maar daar gaat het nu niet om, het gaat mij om wat daar achter zit. Waarin bestaat nu eigenlijk precies dat kwalijke tekort dat men in het humanisme constateert?

Dat men dit nog altijd doet, daarover kan men zich met recht verwonderen — het misverstand is immers al zo vaak weerlegd! — maar het gebeurt. Dit is mij nog eens weer duidelijk geworden door een van de laatste televisie-uitzendingen van het Humanistisch Verbond, en het is ook deze uitzending die voor mij de aanleiding is geweest nog eens op de zaak terug te komen. Het is nu eenmaal niet voldoende een misverstand uit de weg te ruimen; als men wil bereiken dat het ook nog weg blijft en niet dadelijk weer de kop opsteekt, dan zal men bepaalde dingen zo vaak en zo lang moeten herhalen totdat ze te langen leste de mensen in vlees en bloed zijn gaan zitten. Waar men tegenwoordig meestal mee begint, en waar ook de Christenen die aan dat televisie-gesprek deelnamen, mee begonnen, dat is de constatering dat de Humanisten over zedelijke problemen vrijwel net zo denken en spreken als de Christenen. Dat is natuurlijk juist. Vrijwel, dat moet er wel bij. Want met het gebod God lief te hebben boven alles, daarmee kan de Humanist eenvoudig niets beginnen. Maar verder, als de Humanist zegt, dat iemand rekening behoort te houden met de belangen van anderen alsof die belangen ook de zijne waren, en de Christen houdt zich aan het terecht beroemde bijbelwoord „Gij zult uw naasten liefhebben als u zelve” — dan zijn deze formuleringen van de eisen die aan de mens gesteld mogen worden, natuurlijk niet in elk opzicht gelijk, ze verschillen met name niet onbelangrijk in exactheid, in gevoelskleur en in suggestieve kracht, maar naar de inhoud zijn deze eisen gelijk: wat op deze wijze van de mens wordt geëist, dat is in verschillende bewoordingen precies hetzelfde. Inderdaad, wanneer men er in slaagt even afstand te nemen van de concrete problemen waarover men het zo hartstochtelijk oneens kan zijn, en nagaat wat eigenlijk ten grondslag ligt aan ons praten over goed of slecht, m.a.w. wat de laatste maatstaf is die men aanlegt bij zijn oordelen op dit terrein, overigens zonder zichzelf daarvan bewust te wezen, dan komt men tot een op het eerste gezicht verrassend resultaat. De oordelen van de mensen vallen heel verschillend uit, zeker, maar men mag daaruit niet de conclusie halen, dat men dus bij deze beoordeling verschillende maatstaven heeft aangelegd. Nee, wat die onloochenbare verschillen doet ontstaan, dat is *niet* het hanteren van verschillende maat-

staven, niet het uitgaan van verschillende beginselen, maar dat is vooral de grotere of kleinere onvolledigheid van wat men weet over de feiten naar aanleiding waarvan men oordeelt, en het daarmee gepaard gaande verschil in inzicht. Over de beginselen, over de maatstaf die men bij de beoordeling aanlegt, daarover is men — en daarin schuilt dan de verrassing — het roerend eens. En wat de Christenen zich nu blijkbaar met verwondering afvragen, dat is dit: Hoe kan dat? Hoe is deze gelijkheid mogelijk? En tegenover de Humanisten zetten zij deze verwondering dan om in een paar soms wat korzelig klinkende vragen: Hoe komt u aan deze moraal? Waar haalt u deze geestelijke normen vandaan? Hebt u die zonder het zelf te weten of te willen weten van ons overgenomen? Of maakt u die normen maar zelf?

Ziehier dan de vragen, het vragenpakket zegt men tegenwoordig graag, dat Christenen regelmatig aan Humanisten voorzetten. Laat ik proberen er een duidelijk antwoord op te geven.

Hoe komen wij aan onze moraal? Waar halen wij onze zedelijke normen vandaan? Wie deze vragen zo aan elkaar koppelt, gebruikt blijkbaar de woorden „moraal” en „normen” door elkaar, zonder duidelijk verschil in betekenis. Het lijkt mij wenselijk wel een onderscheid te maken, en er nog een term aan toe te voegen die we ook nodig hebben, nl. maatstaf. En nu kunnen we de rollen verdelen, tenminste als we eerst weten welke rollen er te verdelen zijn.

Wij mensen waarden zedelijk. Dat wil vooral niet zeggen dat wij met luid of zacht uitgesproken oordelen om ons heen strooien, nee het zedelijk waarden voltrekt zich ook dan in ons, wanneer wij met geen woord verraden wat er in ons omgaat. Ik spreek met opzet van „voltrekt zich in ons” en „in ons omgaat”. Het zedelijk waarden is namelijk niet een handeling, waartoe ik besluit en die ik dan uitvoer, het is niets meer dan het innerlijk reageren met gevoelens van afkeuring, minachting en verontwaardiging aan de ene kant en anderzijds van goedkeuring, eerbied en bewondering. Die innerlijke reactie ontstaat niet doordat wij ons dan voorgenomen hebben: ziezo, nu ga ik voor de variatie eens een nummertje zedelijk waarden; het is ook niet zo iets als een aanwendsel dat we met enige moeite misschien ook wel weer kunnen afleren, nee die reactie voltrekt zich zonder dat wij daar iets aan kunnen doen. Wij kunnen natuurlijk wel liegen of veinzen, wij kunnen dus als we verontwaardigd zijn wel zeggen dat we dat niet zijn en met een onbewogen gezicht onze werkelijke gevoelens verbergen, onze verontwaardiging wegwerken of in een ander gevoel omzetten kunnen we niet. De zedelijke waardering is van onze wil onafhankelijk. Wij kunnen niet anders dan zedelijk waarden, het zedelijk waarden hoort bij ons, zoals het ademen bij ons hoort. Hoe voltrekt zich nu dit waarden, wat is de maatstaf die wij daarbij aanleggen? Het is de taak van de ethiek deze maatstaf, waarvan wij ons niet bewust zijn, op te diepen uit de praktijk van het zedelijk waarden en zo is men tot de formulering gekomen: iemand behoort met de belangen van anderen rekening te houden alsof die belangen

ook zijn eigen belangen waren, wat dan, zoals ik zo even al gezegd heb, op het zelfde neerkomt als het gebod: gij zult uw naasten liefhebben als u zelve.

Dat was wat ik noem de maatstaf. Men zou die maatstaf ook norm kunnen noemen, maar wie over normen spreekt, denkt gewoonlijk aan vaste gedragsregels. Die zijn wel verwant aan de maatstaf, maar het is maar familie uit de verte, en ze verloochenen niet zelden hun nobele afkomst. In de eerste plaats zijn het regels voor het gedrag, terwijl de gezindheid waaruit het gedrag voortvloeit en waarop het bij de zedelijke waardering juist aankomt, helemaal buiten beschouwing blijft. In de tweede plaats: hoe komt men aan zo'n gedragsregel? Wel, heel eenvoudig: men stelt eerst vast, dat onder bepaalde omstandigheden een slechte gezindheid leidt tot dit of dat gedrag, b.v. tot liegen. Nu verwaarloost men die bepaalde omstandigheden en stelt zonder meer de gedragsregel op: liegen is slecht. Maar met enige fantasie zijn er heel wel omstandigheden te bedenken, onder welke liegen helemaal niet slecht is en zelfs van een nobele gezindheid getuigt.

Tenslotte de moraal. Dat is het samenbaksel van overtuigingen over wat goed is en wat slecht, dat zich in een bepaalde plaats en tijd gevormd heeft bij een persoon of groep.

En nu dus de vraag: hoe komen we aan dit alles, waar halen we het vandaan? Om met het laatste te beginnen, de moraal dus: die is samengesteld uit twee bestanddelen nl. uit de resultaten van zedelijke waarderingen en uit alle mogelijke overtuigingen. Beide bestanddelen heeft men maar voor een klein deel voor zich zelf veroverd, voor een veel groter deel heeft men die overgenomen van ouders, van opvoeders, uit lectuur en van zijn omgeving. Waarschijnlijk zitten er in de moraal van menig Humanist nog heel wat christelijke resten, en het is best mogelijk dat de moraal van vele Christenen al niet meer vrij is van humanistische besmetting.

Over het ontstaan van de normen, de gedragsregels heb ik zo pas al gesproken. Net als de mo-

raal doen wij deze bevroren toepassingen van de maatstaf in de loop van ons leven op.

Maar nu de maatstaf zelf. Waar halen we die vandaan? Die halen we niet, die maken we ook niet, die hebben we van huis uit, die behoort tot ons wezen. Niemand, geen God en geen mens kan ons voorschrijven of gebieden: zo, volgens deze maatstaf moeten jullie waarderen, nee, onafhankelijk van elk voorschrift of gebod doen wij het zo en niet anders. Waarom? En op deze vraag kunnen wij niets anders antwoorden dan: zo zijn wij. Ik kan me wel wat duurder uitdrukken en zeggen: omdat onze geestesstructuur het zo meebrengt, maar men moet niet menen dat ik dan meer gezegd heb.

Het is dus niet zo, zoals van christelijke zijde ook wel gesuggereerd wordt, dat wij de christelijke maatstaf hebben overgenomen en dus eigenlijk Christenen zijn zonder het te willen wezen. Eerder zouden wij dit spelletje kunnen omdraaien en volhouden dat de Christenen verkapte Humanisten zijn, aangezien ook zij tegen wil en dank de algemeen menselijke maatstaf hanteren. Een andere verankering dan in de mens zelf laat deze maatstaf niet toe. Maar, zal iemand zeggen, deze maatstaf is de mens geschonken door God, en juist daarom —. Het humanistisch antwoord is eenvoudig: van die schenking weten wij helemaal niets. Maar zelfs als deze bewering waar was, wat zou daarmee dan gewonnen zijn? Zouden wij soms alleen daarom op die maatstaf mogen vertrouwen, omdat hij een Godsgeschenk was? Maar gesteld dat deze wereld geregeerd werd door een boosaardige duivel — en ik wil niet beweren dat dit zo is, al kan ik me voorstellen dat sommigen deze hypothese nog niet zo gek vinden — zouden wij dit geschenk dan ook nog in blij vertrouwen mogen begroeten? M.a.w. de God, die geacht wordt het geschenk te geven, moet eerst door onze eigen maatstaf worden goedgekeurd. Het is ons eigen onvervreemdbaar waardebesef dat in hoogste instantie oordeelt.

Libbe van der Wal

LENTE

Ontdood is de strenge winter door de welkome beurtwisseling van de westenwind, die de lentelucht toevoert.

De zeilers trekken hun uitgedroogde boten weder het water in en het vee heeft genoeg van de stallen en de boer van het haardvuur, nu de weiden niet meer schitteren van sneeuw en rijp.

Bij 't schijnsel van de maan voert Venus de reien aan en bevallige gratiën paren zich aan nymfen en stampen beurtelings de voet op de grond terwijl de brandende Vulcanus de massieve werkplaatsen der cyclopen ontsteekt.

Nu past het, het glanzende hoofd met groene myrte te omkransen of met de bloem, die de ontdooide aarde voortbrengt;

Nu past het, in de beschaduwde bossen aan de Faun te offeren, hetzij hij lammeren eist, dan wel de voorkeur geeft aan een bok!

Horatius
Romeins dichter, 65—8 voor Chr.

Vragen

Een onzer Tweede-Kamerleden heeft een advertentie gelezen, waarin brood te koop werd aangeboden. Het brood werd aanprezen als natuurzuiver. Daarmee zou eigenlijk alles gezegd kunnen zijn, maar de handelaar/vervaardiger was bang, dat de lezers het dan nog niet helemaal zouden begrijpen. Volgens een eenvoudig didactisch grondbeginsel heeft hij er aan toegevoegd, dat het derhalve natuurbrood kon worden genoemd. En omdat hij graag zoveel mogelijk van zijn brood verkoopt, noemt hij het natuurbrood aanknopen bij het algemeen verbreide misverstand, dat de natuur een milde moeder is, die slechts zegen verspreidt. Dat is een afschuwelijk misverstand. Zeker is het waar, dat de natuur ons crocussen schenkt en verse eieren en het lieve leven en golvende korenvelden. Maar zij verschaft ons ook verrotting in velerlei soort, de geur van zwavelwaterstof als men het ei te lang laat liggen, de kiemen die verkoudheid, griep, en pest en cholera veroorzaken en de hagel die de korenvelden verwoest en hongersnood veroorzaakt, zoals onlangs weer in India is gebeurd. Maar de bakker die wist, dat veel mensen nog net zo ver zijn als Rousseau tweehonderd jaar geleden en denken dat alles goed is, zoals het uit de handen van de schepper komt, verzekerde, dat het brood „dus” gezond is: gezond natuurbrood. En nog steeds misbruik makend van de reputatie die de natuur ten onrechte heeft verworven, deelde hij ook mee, dat zijn brood natuurwit is. Geen gewoon natuurwit. Neen, dwarsgebakken natuurwit. Dit in tegenstelling tot het ordinaire voer dat andere bakkers leveren, die de broden — het is verschrikkelijk het te moeten zeggen — overlangs bakken.

Het Kamerlid heeft aan de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid gevraagd of de grondstoffen en de bereidingswijze van het bedoelde brood in overeenstemming zijn met de woorden uit de advertentie.

Het antwoord zal voor de heer Staatssecretaris geen eenvoudige zaak zijn. Hij, of een van zijn ambtenaren zullen ter plaatse de kwaliteit van de broodbestanddelen moeten gaan opnemen of een halfje in een rijkslaboratorium laten ontleden.

En gesteld nu eens, dat er met het meel en de melk wat men noemt „geknoeid” zou zijn, zouden de grondstoffen daarom dan minder natuurlijk zijn? Is ook het knoeien niet een van de gaven die de mens van de natuur heeft meegekregen? Dieren kunnen niet knoeien. Zij kunnen wonderlijk knappe nesten en honingraten bouwen. Mensen kunnen nog wonderlijker bruggen en atoombommen bouwen. Het verschil tussen mensen en dieren is, dat de mensen ook bruggen kunnen bouwen die instorten en atoombommen die in één klap een miljoen mensenlevens kunnen vernietigen.

Het Kamerlid, zelf ook een voortreffelijk natuur-

produkt, zag de problemen die hier rijzen en stelde daarom zijn tweede vraag: Ingeval het antwoord op vraag 1 bevestigend luidt, kan de Staatssecretaris dan medelen welke criteria hij aanlegt bij de definiëring van het woord „natuur”?

Als wij Staatssecretaris waren zou het antwoord op deze vraag hierboven alreeds gegeven zijn. Misschien zal dr. R. J. H. Kruisinga (zo heet de geplaagde staatssecretaris) eenvoudig antwoorden, dat volgens zijn filosofie de aanduidingen uit de advertentie niet in strijd zijn met de waarheid. Dan is hij meteen van de beantwoording van vraag 3 af.

Want er is een vraag 3. Het Kamerlid sluit de mogelijkheid niet uit, dat de staatssecretaris zal zeggen, dat al dat natuurgeklets onzin is en vraagt verder: Indien het antwoord op vraag 1 negatief luidt, is de Staatssecretaris dan niet van oordeel, dat het hier misleidende aanduidingen betreft, en is hij dan bereid wettelijke maatregelen te treffen waardoor soortgelijke misleidende aanduidingen voortaan worden verboden?

Wij hebben er geen idee van wat de Staatssecretaris hierop zal antwoorden, als het antwoord op vraag 1 negatief luidt. Als hij zich bereid toont wettelijke maatregelen te treffen dan zijn wij tenminste meteen van de radio- en televisiereclame af. Want daar wordt dan toch gejokt...! Of beter gezegd: misleid. Het is niet mooi meer. Volgens de mededelingen hoeft een meisje maar een bepaald soort zeep te kopen en de straat staat plotseling vol aanbidders, allemaal met een auto. Als ik een dochter had (dies neen) zou ik haar ten strengste verbieden die rommel te kopen. Mijn echtgenote gebruikt het trouwens ook niet, zij houdt niet van al die herrie voor de deur. Of vindt u het geen misleiding, als men u wijs tracht te maken dat het eten van een klein reepje chocola u tot het optillen van ijzeren buizen zou verleiden? En dat overhemden scheuren als u een knoopje vastmaakt?

Maar ik hoop en verwacht, dat de Staatssecretaris niet bereid zal zijn wettelijke maatregelen te treffen. Het is namelijk ganselijk niet nodig. Er is geen mens meer die deze reclameleuzen gelooft. Het is er net mee als met de beweringen van de heer Goebbels indertijd. Niemand geloofde hem meer, zelfs niet als hij bij uitzondering eens de waarheid sprak.

En toch zijn onwaarschijnlijke dingen wel eens waar. Zo hebben wij een ietwat overjarig gasfornuis, waarin en waarop mijn vrouw allerlei smakelijke gerechten klaarmaakt. Helaas was de cake de laatste tijd wat klef. Tegenwoordig is ze weer overheerlijk. Hoe? Eenvoudig! Dwars gebakken.

Hamlet wist het wel: Er kan enige methode in de onzin schuilen.

H.H.

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

Zondag 14 april 9.45-10.00 uur: Ph. van Praag: Over vorming van meisjes.

Zondag 21 april 9.45-10.00 uur: A. L. den Broeder: „'n Humanistische visie op de arbeid”.

Zondag 28 april 9.45-10.00 uur: W. Holtland: „Geloven, maar in wat”.

Zondag 4 mei 9.45-10.00 uur: L. Kortland: Verzets- en bevrijdingspoëzie.